

**De relatie tussen ouderlijke responsiviteit en het
zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten**

Bachelor thesis

200600042

Datum: 28 juni 2017

Studenten: Marinke Boersma 6001114

Carlijn Stassen 5922593

Docent: Soundry Staats

Universiteit Utrecht

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN
VAN (PRE)ADOLESCENTEN

Abstract

Self-regulation is an important aspect of a child's life; it is necessary to be able to adapt yourself successfully in daily life. Parental responsiveness is related to child's self-regulation. In this study, the relation between parental responsiveness and (pre)adolescent self-regulation is examined. It is also examined whether the age of the (pre)adolescent is moderating this relation. This survey study was conducted under 120 Dutch mother-child pairs, of which the (pre)adolescents were between 8 and 14 years old. Parental responsiveness was measured with the *Nijmeegse Opvoedingsvragenlijst - Responsiveness*. Self-regulation of the (pre)adolescents was measured with the *Early Adolescence Temperament Questionnaire Revised*, which was filled in by the mothers of the (pre)adolescents. This study has shown that parental responsiveness positively correlates with (pre)adolescents self-regulation. In addition, it has been found that age does not moderate this relation. Age as moderator on this relation should be further investigated in the future, to expand scientific knowledge.

Keywords: relation, parental responsiveness, self-regulation, (pre)adolescents

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN VAN (PRE)ADOLESCENTEN

De Relatie tussen Ouderlijke Responsiviteit en het Zelfregulerend Vermogen van (pre)Adolescenten.

Zelfregulatie is een belangrijk aspect in het leven van een kind; het is nodig om je succesvol te kunnen aanpassen in het dagelijks leven (Eisenberg et al., 2003; Krueger et al., 2002). In dit onderzoek wordt het volgende verstaan onder zelfregulatie: het vermogen om cognities, emoties en gedrag te moduleren om een doel te behalen en/of zich te kunnen aanpassen in bepaalde situaties (Berger, Kofman, Livneh, & Henik, 2007). Zelfregulatie bestaat uit diverse processen die vooral gericht zijn op het kunnen inhiberen van prikkels en het reguleren van aandacht (De Pauw & Mervielde, 2011).

Zelfregulatie ontstaat gedurende de ontwikkeling van een kind en is gevoelig voor directe en indirecte invloeden vanuit de omgeving (King, Lengua, & Monahan, 2013). Het gezin wordt gezien als belangrijkste dynamische omgeving voor (pre)adolescenten, met een bron van invloeden die zorgen voor individuele verschillen in het gedrag (Lerner, 2004). In de (pre)adolescentie gaan omgevingsfactoren een grotere rol spelen (Bronfenbrenner & Morris, 2006). Het ecologische model van Bronfenbrenner (1997) plaatst een (pre)adolescent centraal in zijn of haar systeem, dat uit verschillende lagen is opgebouwd. De laag die de meest directe invloed uitoefent op (pre)adolescenten, wordt het microsysteem genoemd. Dit betreft de directe omgeving, zoals het gezin en de school van de (pre)adolescent (Bronfenbrenner, 1997). In dit onderzoek wordt ingezoomd op het microsysteem en wordt de relatie tussen responsief opvoedgedrag van ouders en het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten onderzocht. Er wordt specifiek naar responsief opvoedgedrag van ouders gekeken omdat deze opvoeddimensie gerelateerd is aan het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten (Eisenberg et al., 2005). Responsief opvoedingsgedrag is gedrag waarbij ouders in staat zijn om signalen van het kind op te merken, goed te interpreteren en snel en effectief op deze signalen te reageren (Gerris et al., 1993).

Indien er in de ontwikkeling van zelfregulatie problemen ontstaan, kunnen deze tijdens de adolescentie tot uiting komen in zowel externaliserende als internaliserende problemen (Eisenberg et al., 2003; Krueger et al., 2002; Larsson, 2004; Wolke, Rizzo, & Woods, 2002). Ook wordt een langzame ontwikkeling van zelfregulatie geassocieerd met een verhoogd risico op externaliserende problemen tijdens de adolescentie (Monahan, Steinberg, Cauffman, & Mulvey, 2009). Daarnaast hebben problemen in zelfregulatie vaak een negatieve invloed op de ouder-kindrelatie (Degangi et al., 2000). Onderzoek naar factoren die in relatie staan met de ontwikkeling van zelfregulatie is daarom

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN VAN (PRE)ADOLESCENTEN

van belang om mogelijke psychosociale en relationele problemen te voorkomen. Een interessant vraagstuk hierbij is of responsiviteit van ouders in relatie staat tot het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten (8 - 14 jaar) en of deze relatie wordt gemodereerd door de leeftijd van (pre)adolescenten. De rol van leeftijd is relevant om te onderzoeken omdat er een verbreding plaatsvindt in de steun die (pre)adolescenten ervaren in vergelijking met jongere kinderen. De mate van invloed vanuit leeftijdgenoten neemt toe. Ouders blijven belangrijk, maar raken hun exclusieve positie kwijt (Westenberg, 2008). Dit maakt het interessant om te onderzoeken of de leeftijd van (pre)adolescenten de mogelijke relatie tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten modereert.

Relatie tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten

Opvoeding speelt een grote rol in het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten (King et al., 2013), waarbij vooral het opvoedgedrag van de moeder in verband lijkt te staan met de ontwikkeling van zelfregulatie (Bandon, Calkins, & Keane, 2010; Leerkes, Blankson, & O'Brien, 2009). Responsief opvoedgedrag blijkt positief te correleren met de zelfregulatie van (pre)adolescenten. Dit betekent dat een hoge mate van ouderlijke responsiviteit gerelateerd is aan een hoge mate van zelfregulatie van (pre)adolescenten (Eisenberg et al., 2005). Bovenstaande wordt bevestigd door een Duits experiment onder basisschoolkinderen, waaruit is gebleken dat kinderen die opgroeien bij meer responsieve moeders een hogere mate van zelfregulatie laten zien (Suchodoletz, Trommsdorff, & Heikamp, 2011). Daarnaast blijkt een lage mate van ouderlijke responsiviteit samen te hangen met tekorten in het zelfregulerend vermogen van een kind (Blair, 2010). Het lijkt dus dat een hoge mate aan ouderlijke responsiviteit in verband staat met hogere mate van zelfregulatie van het kind.

Ook is een responsieve opvoeding van ouders in de meeste gevallen een voorspellende factor voor het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten in een later stadium (Eisenberg et al., 2005). Dit resultaat wordt ondersteund door een vierjarig experiment (Colman, Hardy, Albert, Raffaelli, & Crockett, 2006), waaruit is gebleken dat kinderen die een warme en responsieve opvoeding hebben gehad, op 8 á 9 jarige leeftijd vaak over een grotere capaciteit van zelfregulatie beschikken. Er is echter geen bewijs gevonden dat de relatie ook omgekeerd zou kunnen zijn, dus dat het zelfregulerend vermogen van het kind een voorspeller is voor responsief opvoedgedrag (Eisenberg et al., 2005).

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN VAN (PRE)ADOLESCENTEN

Een mogelijke verklaring voor dit verband kan gevonden worden in de hechtingstheorie van Bowlby (1969). Hechting tussen ouder en kind is een bijzonder ontwikkelende band, die geleidelijk verloopt. Responsief gedrag vanuit de ouder naar het kind, bevordert de hechting tussen hen. Een goede hechting is fundamenteel voor de verdere ontwikkeling van een kind. Op basis van ervaringen met de hechtingsfiguren ontwikkelt het kind mentale representaties, ook wel cognitieve schema's genoemd. Deze cognitieve schema's zorgen voor verwachtingen vanuit het kind over de beschikbaarheid en responsiviteit van de hechtingsfiguren (Bowlby, 1969). Bij een veilige hechting ontstaat veerkracht, waardoor het kind zichzelf in situaties van stress en angst kan reguleren en minder snel ontregeld raakt (Van IJzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2010). Een responsieve opvoeding lijkt dus gerelateerd te zijn aan een veilige hechting, wat van positieve invloed is op het zelfregulerend vermogen van een kind.

De rol van leeftijd in de relatie tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten

Tijdens de (pre)adolescentie vindt een verandering plaats in de structuur binnen het gezin en ook het sociale leven van (pre)adolescenten verandert. Leeftijdsgenoten gaan een steeds grotere rol spelen (Holmbeck & Kendall, 2002) en (pre)adolescenten worden steeds minder afhankelijk van hun ouders (Agnew, 2003). Dit maakt het aannemelijk dat de mate van invloed van ouderlijke responsiviteit op het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten afneemt. Bevindingen betreffende de rol van ouders in de ontwikkeling van zelfregulatie zijn minder consistent naarmate het kind ouder wordt. Ouderlijke responsiviteit, die voorheen wél een bijdrage had aan een positieve ontwikkeling van zelfregulatie, lijkt op oudere leeftijd van het kind in mindere mate met het zelfregulerend vermogen van het kind in verband te staan (Eisenberg et al., 2005). Opvoedgedrag blijkt in een andere studie helemaal geen voorspeller te zijn van zelfregulatie van (pre)adolescenten (Lengua & Kovacs, 2005; Lengua, 2006). Dat dit verband verandert kan komen door andere invloeden die (pre)adolescenten ervaren, zoals leeftijdsgenoten die een steeds grotere rol gaan spelen en de afnemende invloed van ouders (Agnew, 2003; Eisenberg et al., 2005; Véronneau, Trempe, & Oliveira Paiva, 2015).

Huidig onderzoek

Samenvattend komt in de literatuur naar voren dat ouderlijke responsiviteit positief correleert met het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten (Eisenberg et al., 2005; Suchodoletz et al., 2011). Het verband tussen ouderlijke responsiviteit en de mate van zelfregulatie van

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN VAN (PRE)ADOLESCENTEN

(pre)adolescenten lijkt echter minder consistent naarmate het kind ouder wordt (Eisenberg et al., 2005).

Dit onderzoek zou een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan kennis over leeftijd als mogelijke moderator op de relatie tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten, waar momenteel nog weinig empirisch onderzoek naar is gedaan. Het verzamelen van meer kennis over deze mogelijke moderator is van toegevoegde waarde voor de praktijk. Indien leeftijd de relatie tussen responsiviteit van ouders en het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten modereert, kunnen professionals rekening houden met de mate van invloed die ouders mogelijk nog uitoefenen op hun (pre)adolescent. Op deze manier kan er hulp op maat worden geboden, dit zou de effectiviteit van de hulpverlening kunnen vergroten (Tak, Bosch, Begeer, & Albrecht, 2016).

Daarnaast is gebleken dat beperkingen in het zelfregulerend vermogen of een langzame ontwikkeling hiervan, kunnen leiden tot negatieve gedragingen in de adolescentie (Eisenberg et al., 2003; King et al., 2013; Krueger et al., 2002; Larsson, 2004; Monahan et al., 2009; Wolke et al., 2002), zoals aandachtsproblemen of problemen met het inhiberen van prikkels (De Pauw & Mervielde, 2011). Wanneer blijkt dat een hoge mate van ouderlijke responsiviteit gerelateerd is aan een hoge mate van zelfregulatie van (pre)adolescenten, kan binnen een behandeling aandacht worden besteed aan het stimuleren van ouderlijke responsiviteit.

Dit onderzoek richt zich op de relatie tussen ouderlijke responsiviteit en het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten. Ook zal worden onderzocht of deze relatie wordt gemodereerd door de leeftijd van (pre)adolescenten. Er wordt hierbij verwacht dat een hoge mate van ouderlijke responsiviteit gerelateerd is aan een hoge mate van zelfregulatie van (pre)adolescenten. Daarnaast wordt verwacht dat de leeftijd van (pre)adolescenten deze relatie modereert, waarbij het verband tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie minder sterk zal zijn bij oudere (pre)adolescenten.

Methode

Steekproef

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van data verkregen door online vragenlijsten. Het onderzoek is uitgevoerd onder 120 Nederlandse moeder-kindparen verspreid over Nederland. Van de participerende (pre)adolescenten zijn 45 jongens (40%) en 68 meisjes (60%). De gemiddelde leeftijd van de moeders is 43 jaar (SD = 6.00, 28 - 55 jaar) en de gemiddelde leeftijd van de (pre)adolescenten is 11 jaar (SD = 1.55, 8 - 14 jaar). Van de participerende (pre)adolescenten is 4% 8 jaar oud, 16% 9 jaar oud, 19% 10 jaar oud, 21% 11

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN VAN (PRE)ADOLESCENTEN

jaar oud, 14% 12 jaar oud en 26% 13 jaar oud. Van de moeders die deelnamen aan het onderzoek heeft 42% als hoogst opleidingsniveau middelbaar beroepsonderwijs of lager behaald, 42% hoger beroepsonderwijs en 16% universitair niveau.

Procedure

Onder supervisie van Soudry Staats hebben 12 studenten van de Universiteit Utrecht, faculteit Sociale Wetenschappen, vragenlijsten verstuurd naar de participanten. De vragenlijsten zijn online ingevuld door de moeders en (pre)adolescenten. Iedere student heeft 10 moeder-kindparen geworven. Hierna zijn alle kwantitatieve data onder de 12 studenten, op anonieme wijze, verspreid en verwerkt. Het onderzoek betreft een cross-sectioneel design waarbij gebruik is gemaakt van een eenmalige data verzameling onder moeder-kindparen.

De participanten zijn op een selecte manier geworven. Elke student heeft het eigen netwerk ingeschakeld en moeder-kindparen gevraagd deel te nemen aan dit onderzoek. Waar de moeders op een actieve manier toestemming hebben verleend, werden (pre)adolescenten passief benaderd, doordat zij door hun moeders werden gevraagd om mee te werken. Er is nadrukkelijk aangegeven dat deelname aan dit onderzoek anoniem en vrijwillig is.

Instrumenten

Zelfregulatie. De zelfregulatie van (pre)adolescenten is in dit onderzoek gemeten met behulp van de Early Adolescence Temperament Questionnaire Revised [EATQ-R] (Capaldi & Rothbart, 2001). DE EATQ-R vragenlijst bestaat uit 62 items en is ingevuld door de moeders van de participerende (pre)adolescenten. Bij ieder item hebben de moeders met behulp van een puntenschaal van 1 (bijna nooit waar) tot 5 (bijna altijd waar) aangegeven in hoeverre zij de uitspraak van toepassing achtte op haar kind.

In deze vragenlijst is de schaal van *effortful control* gebruikt als operationalisatie van zelfregulatie. De begrippen zelfregulatie en *effortful control* worden namelijk in de literatuur wisselend gehanteerd, waarbij *effortful control* in enkele gevallen vrij vertaald wordt als 'zelfcontrole' (Van den Bergh & Ackx, 2003), terwijl het in andere theorieën wordt gezien als een onderdeel van zelfregulatie (Rothbart, Ahadi, & Evans, 2000).

Het concept *effortful control* is in de EATQ-R vragenlijst opgedeeld in drie elementen die terugkomen in subschalen. Deze drie elementen zijn *attention*, *inhibitory control* en *activation control*. Onder het element *attention* wordt in de vragenlijst het volgende verstaan: *de capaciteit om zowel je aandacht te kunnen focussen als je aandacht te kunnen verschuiven indien nodig* (Capaldi & Rothbart, 2001). Voorbeelden van items gericht op *attention* zijn: "mijn kind maakt zich

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN VAN (PRE)ADOLESCENTEN

zorgen dat hij/zij in moeilijkheden zal raken" en "als mijn kind een plan heeft lukt het hem/haar meestal wel om vol te houden tot hij/zij het doel heeft bereikt". *Inhibitory control* wordt in de vragenlijst omschreven als *de capaciteit om te kunnen plannen en om ongewenste reacties te onderdrukken*. Voorbeelden van items gericht op *inhibitory control* zijn: "mijn kind doet eerst een tijdje iets leuks voordat hij/zij aan klusjes of schoolwerk begint, zelfs als dit niet de bedoeling is" en "mijn kind vindt het belangrijk een goede band met anderen te hebben". Tot slot wordt de *activation control* omschreven als *de capaciteit om een taak uit te voeren ondanks een sterke neiging om deze te ontwijken* (Capaldi & Rothbart, 2001). Voorbeelden van items gericht op *activation control* zijn: "mijn kind maakt zich zorgen over ons gezin als hij/zij niet bij ons is" en "mijn kind gaat iets anders voordat datgene waar hij/zij mee bezig is af is". Er zijn in de vragenlijst zes items binnen de subschaal *attention*, vijf items binnen de subschaal *inhibitory control* en vijf items binnen de subschaal *activation control*. Een gemiddelde score op de 16 items van *effortful control* is berekend als indicator voor zelfregulatie, waarbij een hoge score duidt op een hoge mate van zelfregulatie.

Uit onderzoek blijkt de test-hertestbetrouwbaarheid van dit meetinstrument matig tot goed. De validiteit is als voldoende beschreven (Muris & Meesters, 2009). Ook is de EATQ-R internationaal gevalideerd en geconstrueerd volgens gangbare modellen (Van Cauwenberge, Wiersema, Hoppenbrouwers, Van Leeuwen, & Desoete, 2011). De betrouwbaarheid van dit meetinstrument is berekend met de Cronbach's α , die de interne consistentie meet. De Cronbach's α voor de 16 items over *effortful control* is .90. Dit is een hoge waarde en wijst op een hoge betrouwbaarheid (Fields, 2013).

Ouderlijke responsiviteit. De responsiviteit van de moeders is gemeten met de Nijmeegse Opvoedingsvragenlijst - Responsiveness [NOV] (Gerris et al., 1993). Deze korte vragenlijst, bestaande uit acht items, meet specifiek het construct responsiviteit. Ook bij deze vragenlijst is gebruik gemaakt van de Likertschaal, waarbij de moeders per item een score hebben aangegeven op een vijf-puntenschaal van 1 (bijna nooit waar) tot 5 (bijna altijd waar). Voorbeelden van items zijn: "als mijn kind ergens over piekert of verdrietig is, dan begrijp ik wat er aan de hand is" en "ik weet heel goed wat mijn kind wil of voelt". Een gemiddelde score op de acht items is berekend als indicator voor responsiviteit, waarbij een hoge score duidt op een hoge mate van responsiviteit.

De vragenlijst kent een hoge interne consistentie voor moeders (.87) (Deković, Janssens, & Van As, 2003). Uitspraken met betrekking tot de validiteit zijn in de literatuur niet gevonden. De betrouwbaarheid van dit meetinstrument is berekend met de Cronbach's α . De Cronbach's α voor de acht items over

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN VAN (PRE)ADOLESCENTEN

ouderlijke responsiviteit is .86. Dit is een hoge waarde en wijst op een hoge betrouwbaarheid (Fields, 2013).

Resultaten

Beschrijvende statistiek

Tabel 1 toont de gemiddelden (M), standaarddeviaties (SD) en het aantal participanten van dit onderzoek. Twee participanten uit de dataset hebben de vragen over ouderlijke responsiviteit niet of niet geheel ingevuld. Vier participanten uit de dataset hebben de vragen over het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten niet of niet geheel ingevuld. De analyses zijn uitgevoerd met de gegevens van de moeder-rapportages.

Tabel 1

Gemiddelden (M), standaarddeviaties (SD) en aantal participanten (N) van de variabelen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten

Variabelen	M	SD	N
Ouderlijke responsiviteit	5.18	0.53	111
Zelfregulatie (pre)adolescent	3.37	0.61	109

Ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten

Om de relatie tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten te meten is een Pearson correlatie (r) uitgevoerd. Voorafgaand zijn de assumpties getoetst. De assumptie van onafhankelijkheid is aangenomen, de participanten lijken niet door elkaar te zijn beïnvloed. Ook is aan de assumptie van normaliteit voldaan. Uit de gegevens van de dataset blijkt de variabele zelfregulatie normaal verdeeld, het resultaat van de Shapiro-Wilk test is namelijk niet significant ($p = .433$). Ten slotte is voldaan aan de assumptie van lineariteit en homoscedasticiteit. De scatterplot laat enige lineariteit zien.

De Pearson correlatie laat een significante positieve relatie zien tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten, $r(111) = .26$, $p = .007$. Dit betekent dat een hoge mate van ouderlijke responsiviteit correleert met een hoge mate van zelfregulatie van (pre)adolescenten. Er is sprake van een kleine tot gemiddelde effectgrootte (Cohen, 1988).

Vervolgens is een enkelvoudige regressieanalyse uitgevoerd met ouderlijke responsiviteit als de onafhankelijke variabele en zelfregulatie van (pre)adolescenten als de afhankelijke variabele. Uit de Durbin Watson test is gebleken dat aan de assumptie van onafhankelijke residuen is voldaan. Deze test gaf $d = 2.40$ als waarde, wat wijst op afwezigheid van correlatie tussen de

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN VAN (PRE)ADOLESCENTEN

residuen. Om te testen of de residuen normaal verdeeld zijn, is een scatterplot gemaakt. De scatterplot geeft weer dat de residuen normaal zijn verdeeld. Daarnaast blijkt uit de scatterplot dat is voldaan aan de assumpties van lineariteit en homoscedasticiteit. Er is namelijk geen sprake van een duidelijk patroon in de spreiding van de punten.

Na het uitvoeren van de regressieanalyse is gebleken dat er een positief verband is tussen ouderlijke responsiviteit en het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten, $B = 0.30$, $\beta = 0.26$, $SE = 0.11$, $p = .007$, $R^2 = .07$. Dit betekent dat een hoge mate van ouderlijke responsiviteit gerelateerd is aan een hoge mate van zelfregulatie van (pre)adolescenten. De effectgrootte is klein tot gemiddeld (Cohen, 1988), waarbij 7% van de zelfregulatie van (pre)adolescenten verklaard wordt door ouderlijke responsiviteit.

Moderatie door leeftijd

Om te bepalen of de leeftijd van (pre)adolescenten de relatie tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten modereert, is er een meervoudige regressieanalyse uitgevoerd. Voorafgaand aan deze analyse zijn de assumpties getoetst. Deze komen overeen met de assumpties van de enkelvoudige regressieanalyse, zoals hierboven beschreven. Er is voldaan aan de assumpties van onafhankelijke residuen, normaliteit, lineariteit en homoscedasticiteit.

Om vast te stellen of er sprake is van moderatie is er een interactieterm gemaakt van de gecentreerde variabelen ouderlijke responsiviteit en de leeftijd van (pre)adolescenten. Hierop volgend is de regressieanalyse uitgevoerd om te bepalen of de variabele leeftijd van (pre)adolescenten de relatie tussen ouderlijke responsiviteit en de zelfregulatie van (pre)adolescenten modereert. Er is geen significant interactie-effect gevonden tussen ouderlijke responsiviteit en de leeftijd van (pre)adolescenten op het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten (zie tabel 2). Dit betekent dat de leeftijd van (pre)adolescenten de relatie tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten niet modereert. De relatie tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten wordt dus niet beïnvloed door de leeftijd van (pre)adolescenten.

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN
VAN (PRE)ADOLESCENTEN

Tabel 2

Resultaten van de regressieanalyse met leeftijd van (pre)adolescenten als moderator

Model		<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>B</i>	<i>P</i>	ΔR^2
3	Ouderlijke responsiviteit	0.35	.11	.30	.002	.10
	Leeftijd (pre)adolescent	0.08	.04	.19	.050	
	Ouderlijke responsiviteit* leeftijd	0.06	.07	.08	.422	

Noot. *B* = regressiecoëfficiënt, *SE* = standaardfout, β = gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt, *p* = overschrijdingskans van steekproefresultaat, ΔR^2 = geeft verandering van verklaarde variantie weer.

Discussie

Het doel van dit onderzoek was om te onderzoeken of er een verband bestaat tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten. Hierbij werd ook onderzocht of de leeftijd van (pre)adolescenten deze relatie modereert. Er is binnen dit onderzoek een significant positief verband gevonden tussen ouderlijke responsiviteit en het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten. Een hoge mate van ouderlijke responsiviteit correleert dus met een hogere mate van zelfregulatie van (pre)adolescenten. Daarnaast bleek dat de leeftijd van (pre)adolescenten de relatie tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten niet modereert.

Het positieve verband tussen ouderlijke responsiviteit en het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten komt overeen met de vooropgestelde hypothese. Deze hypothese is gebaseerd op verschillende empirische Europese studies onder basisschoolkinderen en (pre)adolescenten (Eisenberg et al., 2005; Colman et al., 2006; Suchodoletz et al., 2011), waarin ook werd gevonden dat een hoge mate van ouderlijke responsiviteit gerelateerd is aan een hoge mate van zelfregulatie van (pre)adolescenten. Dit verband kan worden verklaard aan de hand van de hechtingstheorie van Bowlby (1969), die stelt dat responsief gedrag vanuit de ouder naar het kind de hechting tussen hen bevordert. Een goede hechting zou bijdragen aan het vermogen van een kind om emoties en gedrag te reguleren. Door positieve ervaringen met de hechtingsfiguren ontwikkeld een kind veerkrachtigheid en kan het zichzelf in beangstigende en stressvolle situaties beter reguleren (Van IJzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2010).

Daarnaast werd voorafgaand aan dit onderzoek gedacht dat de leeftijd van (pre)adolescenten het verband tussen ouderlijke responsiviteit en het

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN VAN (PRE)ADOLESCENTEN

zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten zou modereren. Er werd hierbij verwacht dat het verband tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van kinderen minder sterk zou zijn bij de oudere (pre)adolescenten, omdat zij minder afhankelijk worden van hun ouders. Daarbij gaan leeftijdsgenoten juist een grotere rol spelen (Agnew, 2003; Eisenberg et al., 2005; Véronneau et al., 2015). Dit huidige onderzoek bleek deze hypothese echter niet te bevestigen. Het systeem rondom het kind, dat in de loop der tijd veranderd, heeft volgens dit onderzoek niet een dusdanige invloed dat het de relatie tussen ouderlijke responsiviteit en het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten modereert. Uit eerder onderzoek bleek echter dat ouderlijke responsiviteit voorheen wél een bijdrage had op de positieve ontwikkeling van zelfregulatie, maar dat de mate van dit verband afnam naarmate het kind ouder werd (Eisenberg et al., 2005). Een mogelijke verklaring voor het verschil in bevindingen tussen huidig onderzoek en eerder onderzoek is de grootte van de leeftijdsgroepen in het huidige onderzoek, deze zijn namelijk relatief klein. Het feit dat in huidig onderzoek alleen jonge adolescenten zijn meegenomen zou ook een mogelijke verklaring kunnen zijn voor het verschil in bevindingen tussen eerder en huidig onderzoek, omdat de rol van ouders wellicht pas later in de adolescentie afneemt.

Dit onderzoek is allereerst van toegevoegde waarde voor de wetenschap omdat veel onderzoek naar de relatie tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie gericht is op peuters en kleuters (Raver, 2004). Huidig onderzoek is specifiek gericht op (pre)adolescenten en daardoor een aanvulling op de bestaande literatuur. Het onderzoeken van (pre)adolescenten is interessant omdat zij een kwetsbare periode doorlopen gekenmerkt door veel biologische en psychologische veranderingen binnen een dynamische sociale context, ook wel de transitieperiode genoemd. Uit onderzoek blijkt dat de transitieperiode een kritische periode is voor het ontwikkelen van psychopathologie (Cyranski, Frank, Young, & Shear, 2000), waarbij een gestagneerde ontwikkeling van het zelfregulerend vermogen een rol kan spelen (Eisenberg et al., 2003; Krueger et al., 2002; Larsson, 2004; Wolke et al., 2002). Ten tweede bevestigt dit onderzoek eerdere bevindingen over het bestaande verband tussen de ouderlijke responsiviteit en het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten. Dit is van toegevoegde waarde voor de klinische praktijk omdat het van belang is om te weten welke factoren een rol spelen bij de ontwikkeling van zelfregulatie. Professionals kunnen deze kennis gebruiken bij het ontwikkelen en uitvoeren van interventies, en hierbij inspelen op de rol van ouderlijke responsiviteit op de ontwikkeling van het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten. Ten derde kennen de instrumenten, gebruikt voor dit onderzoek, een hoge

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN VAN (PRE)ADOLESCENTEN

betrouwbaarheid. Het gebruik van goed beoordeelde instrumenten is van positieve invloed op de gehele betrouwbaarheid van dit onderzoek (Fields, 2013).

Er zijn een aantal kanttekeningen die geplaatst kunnen worden bij dit onderzoek. Allereerst zijn de gebruikte vragenlijsten alleen afgenomen bij moeders. Doordat vaders uitgesloten zijn in dit onderzoek, kunnen de resultaten niet worden gegeneraliseerd naar ouders in het algemeen. Het meenemen van vaders in de steekproef kan interessant zijn omdat uit eerdere studies is gebleken dat vaders vaak een minder responsieve opvoedstijl hanteren dan moeders (Calzada, Eyberg, Rich, & Querido, 2004; Gamble, Ramakumar, & Diaz, 2007). Het is relevant om te onderzoeken of het positieve verband tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten nog steeds significant is wanneer vaders ook worden betrokken in de steekproef. Het wordt daarom aangeraden om in toekomstig onderzoek zowel vaders als moeders te betrekken in de steekproef. Ten tweede ligt het onderwerp opvoeding vaak gevoelig bij ouders. Door hier vragen over te stellen, loopt men het risico dat er sociaal wenselijke antwoorden worden gegeven (De van Weert-Oene, Moerman, & Schuyt, 2012). Dit zou de validiteit van dit onderzoek negatief kunnen beïnvloeden. Om de validiteit te vergroten wordt voor toekomstig onderzoek aangeraden om een multi-informant benadering toe te passen. Hierbij kunnen de vragenlijsten bij zowel de vaders, moeders als bij de (pre)adolescenten zelf worden afgenomen. Ten slotte wordt aanbevolen om in de toekomst onderzoek uit te voeren bij kinderen vanaf de midden-adolescentie. In huidig onderzoek wordt het verband tussen ouderlijke responsiviteit en zelfregulatie van (pre)adolescenten niet gemodereerd door de leeftijd van (pre)adolescenten. Het is een mogelijkheid dat dit verband bij op oudere leeftijd wél gemodereerd wordt door de leeftijd. Daarom zou het relevant zijn om alleen kinderen vanaf de midden-adolescentie mee te nemen in de steekproef. Om resultaten te kunnen generaliseren wordt een grotere steekproef aangeraden.

Er kan worden geconcludeerd dat in dit onderzoek een significante relatie is gevonden tussen ouderlijke responsiviteit en het zelfregulerend vermogen van (pre)adolescenten. De leeftijd van (pre)adolescenten blijkt dit verband niet te modereren. Deze resultaten zijn echter op een kleine steekproef gebaseerd. Daarom wordt aanbevolen om dit verband in de toekomst met een grotere steekproef te onderzoeken, waarbij een multi-informant design wordt gebruikt. Daarnaast zijn in het huidige onderzoek alleen jonge adolescenten onderzocht, voor vervolgonderzoek is aan te raden om ook oudere adolescenten in de steekproef te betrekken, om op die manier uitspraken te kunnen doen over de mogelijke afnemende invloed van ouders op (pre)adolescenten. Aangezien

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN VAN (PRE)ADOLESCENTEN

zelfregulatie een grote rol speelt in de psychosociale ontwikkeling van kinderen, zouden interventies kunnen inspelen op de responsiviteit van ouders. Op deze manier zouden problemen in de zelfregulatie, en daarmee ook in het psychosociaal functioneren, kunnen worden voorkomen.

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN
VAN (PRE)ADOLESCENTEN

Referenties

- Agnew, R. (2003). An integrated theory of the adolescent peak in offending. *Youth & society, 34*, 263-299. doi:10.1177/0044118X02250094
- Berger, A., Kofman, O., Livneh, U., & Henik, A. (2007). Multidisciplinary perspectives on attention and the development of self-regulation. *Progress in neurobiology, 82*, 256-286. doi:10.1016/j.pneurobio.2007.06.004
- Blair, C. (2010). Stress and the development of self-regulation in context. *Child development perspectives, 4*, 181-188. doi:10.1111/j.1750-8606.2010.00145.x
- Blandon, A. Y., Calkins, S. D., & Keane, S. P. (2010). Predicting emotional and social competence during early childhood from toddler risk and maternal behavior. *Developmental and Psychopathology, 22*, 119-132. doi:10.1017/S095459409990307
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist, 7*, 513-531. doi:10.1037/0003-066X.32.7.513
- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006). *The bioecological model of human development*. Handbook of Child Psychology. doi:10.1002/9780470147658.chpsy0114
- Calzada, E. J., Eyberg, S. M., Rich, B., & Querido, J. G. (2004). Parenting disruptive preschoolers: Experiences of mothers and fathers. *Journal of Abnormal Child Psychology, 32*, 203-213. doi:10.1023/B:JACP.0000019771.43161.1c
- Capaldi, D. M., & Rothbart, M. K. (1992). Development and validation of an early adolescent temperament measure. *Journal of Early Adolescence, 12* (2), 153-173.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.
- Colman, R. A., Hardy, S. A., Albert, M., Raffaelli, M., & Crockett, L. J. (2006). Early predictors of self-regulation in middle childhood. *Infant and Child Development, 15*, 421-437. doi:10.1002/icd.469
- Cyranowski, J. M., Frank, E., Young, E., & Shear, M. K. (2000). Adolescent onset of the gender difference in lifetime rates of major depression: a theoretical model. *Archives of general psychiatry, 57*, 21-27. doi:10.1001/archpsyc.57.1.21

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN
VAN (PRE)ADOLESCENTEN

- Deković, M., Janssens, J.M.A.M., & Van As, N, M, C. (2003). Family predictors of antisocial behavior in adolescence. *Family Process, 42*, 223-235. doi:10.1111/j.1545-5300.2003.42203.x
- Degangi, G. A., Breinbauer, C., Doussard Roosevelt, J., Porges, S., & Greenspan, S. (2000). Prediction of childhood problems at three years in children experiencing disorders of regulation during infancy. *Infant mental health journal, 21*, 156-175. doi:10.1002/1097-0355(200007)
- De Pauw, S.S.M., & Mervielde, I. (2011). The role of temperament and personality in problem behaviors of children with ADHD. *Journal of abnormal child psychology, 39*, 277-291. doi:10.1007/s00787-012-0360-z
- De van Weert-Oene, G., Moerman, M., & Schuyt, M. (2011). Alcohol en jongeren: hoe denken de ouders erover? *Verslaving, 7*, 51-67. doi:10.1007/s12501-011-0042-4
- Eisenberg, N., Valiente, C., Fabes, R. A., Smith, C. L., Reiser, M., Shepard, S. A., Losoya, A. H., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., & Cumberland, A. J. (2003). The relations of effortful control and ego control to children's resiliency and social functioning. *Developmental Psychology, 39*, 761-776. doi:10.1037/0012-1649.39.4.761
- Eisenberg, N., Zhou, Q., Spinrad, T. L., Valiente, C., Fabes, R. A., & Liew, J. (2005). Relations among positive parenting, children's effortful control, and externalizing problems: A three-wave longitudinal study. *Child Development, 76*, 1055-1071. doi:10.1111/j.1467-8624.2005.00897.x
- Fields, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. Vierde editie. London: Sage.
- Gamble, W. C., Ramakumar, S., & Diaz, A. (2007). Maternal and paternal similarities and differences in parenting: An examination of Mexican-American parents of young children. *Early Childhood Research Quarterly, 22*, 72-88. doi:10.1016/j.ecresq.2006.11.004
- Gerris, J. R. M., Vermulst, A. A., Van Boxtel, D. A. A. M., Janssens, J. M. A. M., Van Zutphen, R. A. H., & Felling, A. J. A. (1993). *Parenting in Dutch families: A representative description of Dutch family life in terms of validated concepts representing characteristics of parents, children, the family a system, and parental socio-cultural value orientations*. Nijmegen: University of Nijmegen, Institute of Family Studies.
- Holmbeck, G. N., & Kendall, P.C. (2002). Introduction to the special section on clinical and adolescent psychology: Developmental psychopathology and treatment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 70*, 3-5.

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN
VAN (PRE)ADOLESCENTEN

doi:10.1037//0022006X.70.1.3

- King, K.M., Legua, L.J., & Monahan, K.C. (2013). Individual differences in the development of self-Regulation during Pre-adolescence: Connections to context and Adjustment. *Journal of Abnormal Child Psychology, 41*, 57-69. doi:10.1007/s10802-012-9665-0
- Krueger, R. F., Hicks, B. M., Patrick, C. J., Carlson, S. R., Iacono, W. G., & McGue, M. (2002). Etiologic connections among substance dependence, antisocial behavior and personality: modeling the externalizing spectrum. *Journal of Abnormal Psychology, 111*, 411-424. doi:10.1037/0021-843X.111.3.411
- Larsson, J. O. (2004). Behavioural outcome of regulatory problems in infancy. *Acta Paediatrica, 93*, 1421-1423. doi:10.1111/j.1651-2227.2004.tb02621.x
- Leerkes, E. M., Blankson, A. N., & O'Brien, M. (2009). Differential effects of maternal sensitivity to infant distress and nondistress on social-emotional functioning. *Child development, 80*, 762-775. doi:10.1111/j.1467-8624.2009.01296.x.
- Lengua, L. J. (2006). Growth in temperament and parenting as predictors of adjustment during children's transition to adolescence. *Developmental Psychology, 42*, 819- 832. doi:10.1037/0012-1649.42.5.819
- Lengua, L. J. & Kovacs, E. A. (2005). Bidirectional associations between temperament and parenting, and the prediction of adjustment problems in middle childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology, 26*, 21-38. doi:10.1016/j.appdev.2004.10.001
- Lerner, R. M. (2004). Diversity in individual context relations as the basis for positive development across the life span: A developmental systems perspective for theory, research, and application (The 2004 Society for the Study of Human Development Presidential Address). *Research in Human Development, 1*, 327-346. doi:10.1207/s15427617rhd0104_5
- Monahan, K. C., Steinberg, L., Cauffman, E., & Mulvey, E. P. (2009). Trajectories of antisocial behavior and psychosocial maturity from adolescence to young adulthood. *Developmental Psychology, 45*, 1654-1668. doi:10.1037/a0015862
- Muris, P., & Meesters, C. (2009). Reactive and regulative temperament in youths: psychometric evaluation of the early adolescent temperament questionnaire-revised. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment, 31*, 7-19. doi:10.1007/s10862-008-9089-x

DE RELATIE TUSSEN OUDERLIJKE RESPONSIVITEIT EN HET ZELFREGULEREND VERMOGEN
VAN (PRE)ADOLESCENTEN

- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A., & Evans, D. E. (2000). Temperament and personality: Origins and outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology, 78*, 122-135. doi:10.1037/0022-3514.78.1.122
- Raver, C. C. (2004). Placing emotional self-regulation in sociocultural and socioeconomic contexts. *Child Development, 75*, 346-353. doi: 10.1111/j.1467-8624.2004.00676.x
- Suchodoletz, A., Trommsdorff, G., & Heikamp, T. (2011). Linking maternal warmth and responsiveness to children's self-regulation. *Parenting practices and children's selfregulation, 20*, 486-503. doi:10.1111/j.1467-9507.2010.00588.x
- Tak, J.A., Bosch, J.D., Begeer, S., & Albrecht, G. (2016). *Handboek psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen en adolescenten*. Utrecht, De Tijdstroom.
- Van Cauwenberge, V., Wiersema, J.P., Hoppenbrouwers, K., Van Leeuwen, K., & Desoete, A. (2011). Op zoek naar het unieke in elk kind: temperament bij jongens en meisjes van 6 en 12 jaar met en zonder psychopathologie. Verkregen op 2 april 2017, van https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/363371/1/SWVG+Feiten+en+Cijfers+20_december_2011_Temperament_6_12_jarigen.pdf
- Van den Bergh, B. R., & Ackx, M. (2003). Een Nederlandse versie van Rothbarts 'Children's Behavior Questionnaire'. *Kind en adolescent, 24*, 53-57. doi:10.1007/BF03060876
- Van IJzendoorn, R., & Bakermans-Kranenburg, M. (2010). *Gehechtheid en trauma. Diagnostiek en behandeling voor de professionals*. Amsterdam: Hogrefe
- Véronneau, M.H., Trempe, S.C., & Oliveira Paiva, A. (2014). Risk and protection factors in the peer context: how do other children contribute to the psychosocial adjustment of the adolescent? *Cien Saude Colet, 19*, 695-705. doi:10.1590/1413-81232014193.17972013
- Westenberg, P.M. (2008). *De jeugd van tegenwoordig!* Verkregen op 26 juni 2017, van <https://openaccess-leidenuniv-nl.proxy.library.uu.nl/bitstream/handle/1887/19613/oratie%20Westenberg.pdf?sequence=2>
- Wolke, D., Rizzo, P., & Woods, S. (2002). Persistent infant crying and hyperactivity problems in middle childhood. *Pediatrics, 109*, 1054-1060. doi:10.1542/peds.109.6.1054